

myntstudier

Mynttidskriften på Internet

Nr 2004:1 - februari

www.numismatiskafor forskningsgruppen.su.se

Järnålderns centralplatser ur ett myntperspektiv - de vikingatida mynten från Ravlunda i centrum

Cecilia von Heijne

I samband med arkeologiska undersökningar i Ravlunda på Skånes östkust år 2000 har elva vikingatida mynt hittats. Tio av dem kommer från Maletofta och ett mynt från Öradekaren, båda i Ravlunda socken. Öradekaren är belägen ca 1 km norr om Maletofta. Mynten, som dateras till den äldre delen av vikingatiden, består av tre karolingiska och åtta islamiska mynt.

Järnålderns centralplatser

Under det senaste decenniet har arkeologiska undersökningar av centralplatser från järnåldern ägt rum på flera platser i Norden. Vid undersökningarna har metallföremål i en helt annan utsträckning än tidigare tagits tillvara. Detta har ändrat synen på järnålderns samhällsorganisation i grunden. I Skåne har framför allt Uppåkra fått stor uppmärksamhet och är även navet i forskningsprojektet *Samhällsstrukturen i Sydsverige under järnåldern*, som drivits av Arkeologiska institutionen vid Lunds universitet sedan 1996. Undersökningarna i Ravlunda, som är beläget i östra Skåne, har emellertid initierats av Charlotte Fabeck och utförts i samarbete med bl. a. Bertil Helgesson i ett forskningsprojekt kring centralplatser.

Fynden från undersökningarna i Ravlunda dateras huvudsakligen till folkvandrings- och vendetid (ca 400-800) samt vikingatid (ca 800-1050) (Helgesson 2002, 68). Flera fynd av mycket hög hantverkskvalitet har påträffats i Ravlunda, exempelvis fyra guldrakteater och två

Redaktionellt

Myntstudier utges av Numismatiska Forskningsgruppen (Gunnar Ekströms professur i numismatik och penninghistoria) vid Stockholms Universitet. Ansvarig utgivare är Kenneth Jonsson. Artiklarna kommer enbart att behandla mynt och därmed relaterad information, d.v.s. inte medaljer, sedlar och polletter.

Distribution sker endast i detta elektroniska format (PDF), som alla intresserade själva kan skriva ut på papper. För att skriva ut den laddar man ner filen till sin egen dator. För utskrift krävs Adobe Reader som går att ladda ner gratis från Adobes hemsida: www.adobe.com

Skriv lämpligen ut uppslag som börjar med udda sidor först och vänd därefter sidorna och skriv ut jämna sidor. Efter viking har man tidskriften i A5-format. Bilderna blir bäst om man använder en laserskrivare med 1200 punkters upplösning per tum. Äldre nummer kan hämtas från hemsidan (se ovan).

Antalet nr per år varierar. När insända manuskript fyller ut ett nytt nr läggs det ut på hemsidan.

Artiklar kan skickas med e-post till: kenneth.jonsson@ark.su.se eller på diskett till Kenneth Jonsson, Numismatiska Forskningsgruppen, Stockholms Universitet, 106 91 Stockholm. Bilder kan skickas i elektroniskt format (TIFF eller JPEG) eller per post som vi scannar in.

guldgubbar. Under sen vikingatid och medeltid tycks Ravlunda inte ha haft en lika framträdande plats i östra Skåne som under de föregående århundraderna. Detta trots att det troligen har funnits en tidig- och högmedeltida storgård i Ravlunda och den omnämns i kung Valdemars Jordbok som ett kungalev år 1231 (Fabech 1998:160).

Ravlunda skiljer sig från andra samtida mer ordinära platser, dels genom den tids- och rumskontinuitet platsen uppvisar, dels genom det rika och högkvalitativa fyndmaterialet. I så måtto är Ravlunda att uppfatta som en centralplats. Kontinuiteten är dock varken till ytan eller i tiden lika omfattande som centralplatsen i Uppåkra.

Att exakt definiera vad som är en centralplats är problematiskt och har diskuterats av flera forskare. Dick Harisson definierar begreppet centralort som ”en plats där en eller flera sociala funktioner har koncentrerats på ett sådant sätt att platsen ifråga har kommit att bli regionens dominerande rum” (Harrison 1997, 25f). Charlotte Fabech och Jytte Ringtved presenterar ett hierarkiskt system av platser från järnåldern. Överst i hierarkin finns centralplatser av överregional betydelse som har fynd av alltifrån vardagsföremål till mynt, vapen och riktigt högklassiga föremål som exempelvis kontinentala guldföremål. Därefter kommer centralplatser av regional betydelse där olika högstatusföremål som mynt, glas, patriser m.m. finns, men där de exceptionella fynden saknas. På mer ordinära bosättningar finns föremål som verktyg, sländrissor och glaspärlor etc. (Fabech & Ringtved 1995, 28ff). I den översta gruppen i den hierarkiska modellen förekommer mynten i rikligt antal och från stora delar av järnåldern. Gudme – Lundeborg komplexet på Fyn, Uppåkra i Skåne, Tissö på Själland och det s.k. Sorte Muld, som betecknar en centralplats på Bornholm, är tveklöst sådana områden där vikingatida mynt förekommer, men även Ravlunda kan räknas dit. Det finns även andra områden som

är mindre, men som uppvisar ett rikt fyndmaterial. T.ex. är Slöinge i Halland och Nebble på Själland ett par sådana exempel. Dessa platser är enligt min mening något svårare att placera i Fabechs och Ringtveds hierarkiska modell och ligger på gränsen mellan den översta och näst översta gruppen.

Centralplatserna från järnåldern uppvisar samtliga rums- och tidskontinuitet. Gemenamt för dem är att det inte är under vikingatiden utan under tidigare perioder som fyndmaterialet från dem är som störst. I såväl Uppåkra, Gudme, Sorte Muld och Ravlunda har romerska denarer hittats. I Gudme och på Sorte Muld överstiger antalet romerska denarer vida antalet vikingatida mynt, vilket de inte gör i Uppåkra. Där ligger den materialmässiga tyngdpunkten på vendeltid, som är en tid då mycket få mynt finns i Sydskandinavien. I Maletofta i Ravlunda socken har en romersk denar hittats. Medan de vikingatida mynten upphör på Bornholms Sorte Muld-område efter 800-talet, finns i Uppåkra, Gudme, Tissö och i Ravlunda även material från 900-talet. I Uppåkra och på Tissö finns även ett mindre material från 1000-talet.

De karolingiska mynten

Från Sydskandinavien (omfattar här Danmark, Skåne, Halland och Blekinge efter dagens gränser) finns för närvarande ett drygt hundratal karolingiska mynt registrerade (von Heijne manus). Detta kan jämföras med de 57 karolingiska mynt från Danmark och Skåne som var kända av Georg Galster på 1950-talet varav drygt hälften kom från Häljarpyndet i Skåne (Galster 1951, 28-40). Fyndet från Häljarp i Skåne har en sammansättning utan motsvarighet i Skandinavien. Det består av 30 mynt präglade under Ludvig den Fromme (814-840) samt ett karolingiskt treflikigt spänne, tre armringar m.m. (CNS 3.4.40). År 1988 publicerade Kirsten Bendixen en artikel med uppgifter om då ytterligare sju kända karolingiska mynt (Bendixen 1988, 37ff). Det innebär att under de senaste

15 åren har antalet kända karolingiska mynt ökat med nästan 40%. I Ravlunda har tre karolingiska mynt och även andra karolingiska föremål hittats vid undersökningar (dessa kommer att publiceras av Fabech och Helgesson). Ett mynt, daterat till 768-93, var präglat i Dorestad under Karl den Store (768-814) och av den typ som stod som förebild för den senare nordiska myntningen. Detta

Fig. 1. Platser som omnämns i texten.

mynt är det första av sin typ som påträffats i Skandinavien efter dagens gränser, men ett exemplar är sedan tidigare känt från Krinkbergfyndet, Schleswig (Malmer 1966, fynd 9). Myntet är således präglat före Karl den Stores myntreform ca år 792/93 då en standardiserad *denier* infördes. De två andra karolingiska mynten från Ravlunda är av Ludvig den Frommes (814-840) *Christiania-religio* typ.

Den karolingiska politiska dominansen i Europa gjorde sig gällande i Danmark, inte minst i det jylländska södra gränsområdet, från 700-talet. Danevirke började uppföras omkring 737 eller tiden strax därefter. Etableringen av Hedeby är även den daterad till 700-talet. År 804 nämns Hedeby i de frankiska riksannalerna som berättar att kung Godfred kom till "Sliesthorp" i gränslandet mellan hans rike och Sachsen. I 800-talets frankiska annaler *Annales Bertiniani*, *Annales Fuldenses* och *Annales Xantenses* omnämns danerna vid ett flertal tillfällen. Trots att

skriftliga frankiska källor skrev om angrepp och utbetalningar av gälder är förhållandevis få karolingiska mynt funna i Norden (Galster 1951, 29). Kontakterna mellan Skandinavien och det karolingiska riket visar sig förutom genom mynten även genom andra typer av föremålsfynd (se t.ex. Arbman 1937). Karolingiska remändebeslag ingick i den typ av uppsättningar av utsmyckningar som tillhörde frankiska svärdsgehäng. Dessa gjordes ofta om till smycken när de nådde Norden. En annan föremålstyp är treflikiga spännen som bl.a. finns i skånska depåfynd från Häljarp, Lackalänga och Östra Herrestad. Andra sydsandinaviska fynd med karolingiskt material är bl.a. Filborna i Skåne och Terslev på Själland.

Karolingiska mynt har hittats på centralplatserna Gudme, Uppåkra och Tissö. På Tissö har minst tre karolingiska mynt hittats, i Uppåkra sju och på Gudme minst tre. Däremot saknas fynd av karolingiska mynt på såväl Sorte Muld som på övriga Bornholm (von Heijne manus).

Fig. 2. De karolingiska mynten från Maletofta, Ravlunda. Numren hänvisar till fyndlistan. Foto Kenneth Jonsson.

De islamiska mynten

De islamiska mynten uppgår till ca 7500 kända exemplar från Sydsckandinavien. Merparten kommer från Själland (ca 3500 exemplar). Från Skåne är drygt ca 1000 islamiska mynt kända (von Heijne manus).

De sammanlagt åtta mynten från Ravlunda har en förhållandevis tidig tyngdpunkt i jämförelse med vad de islamiska mynten i depåfynden har, då fem av dem är abbasidiska mynt från 700- och 800-talen, medan tre är

samanidiska mynt från 900-talet. Detta överensstämmer med det mönster som myntmaterialet från övriga centralplatser uppvisar. Från Uppåkra finns exempelvis 150 abbasidiska och 39 samanidiska mynt registrerade fram till och med år 2001 (databas från LUHM). De islamiska mynten från Gudme och Tissö är ännu endast till en mindre del bestämda och därför får mer detaljerade analyser av detta material anstå.

Under 800- och 900-talen fram till ca 975

Maletofta, Ravlunda sn

Islamiska

ABBASID					
[al-Mahdi]					
1	[Madinat Jayy]	[162]/778-9	Tbg II, 89 Frs. Yahya (guvernör)	0,28	frag.
2	al-Muhammadiyya	161/777-78	Tbg II, 80	2,78	6 skåror
al-Ma'mun					
3	[Madinat Isbahan]	[202]/817-18	Lowick 1531(jfr Lowick 1528)	0,88	frag.
Kalif?					
4	[al-ʿAbbasiyya]	[16]1 eller [17]1/ 777-78 eller 787-88	Tbg II, 85 eller 139	0,23	frag.
SAMANID					
[Ismaʿil bin] Ahmad					
5	[al-Shash]	2[89]/901-2	Tbg IX, 38	0,88	frag. hål
[Ahmad bin Ismaʿil]					
6	[al-Shash]	2[96]/908-9	Tbg IX, 117	0,52	frag.
[Nasr bin Ahmad]					
7	[al-Shash]	ca [308-16]/920-29	Tbg IX, 292	1,22	frag.

Karolingiska

Dorestad					
8	Karl den Store	768-814	Malmer 1966, KG 1 (CGR), Pl. 4	1.11	
Myntort?					
9	Ludvig den fromme	814-40	Morrison 1967, 472 Åts. +HLVDOVVVICVSIMP Frs. XPISTIANARELIGIO	1.79	perf.
10	do.		do.	0.66	frag.

Öradekaren, Ravlunda sn

Islamisk

ABBASID					
Kalif?					
1	[al-ʿAbbasiyya]	[55-76]/771-93	Tbg II, 58. Frs. Yazid (guvernör)	0,36	frag.

Tab. 1. Mynten från Ravlunda. De islamiska mynten är bestämda av Gert Rispling.

dominerades depåfynden av islamiska mynt. De islamiska mynten under 800-talet utgjordes av abbasidiska mynt och det abbasidiska kalifatets makt hade sin höjdpunkt i slutet av 800- och början av 900-talet. De flesta abbasidiska mynten kommer från Madinat al-Salam, d.v.s. nuvarande Bagdad samt från staden al-Muhammadiyah, nära nuvarande Teheran. Från slutet av 800-talet var de viktigaste myntorterna al-Shash, nuvarande Tashkent och Samarkand (Holst 1973, 14f). De samanidiska mynten uppträder i fynden från 892/93 (280 AH) (Album 1998, 70). Samaniderna var en av de stora självständiga dynastierna som var en del av det abbasidiska kalifatet och styrde från huvudstaden Bukhara under perioden 864-1005. Den abbasidiska kalifens roll utanför det centrala abbasidiska kalifatet var under 900-talet endast religiös, från att tidigare varit såväl politisk som religiös. Av religiösa och politiska skäl erkände dock samaniderna den abbasidiske kalifen eftersom den sekulära makten sanktionerades genom den religiösa enligt den islamiska politiska teorin. Detta visar sig på mynten genom att den abbasidiska kalifens namn nämns på mynt som präglas i områden som i realiteten var politiskt självständiga (Album 1977, 46). Samanidiska mynt förekommer i skandinaviska fynd fram till 1000-talet, men efter ca 950 sjönk antalet mycket kraftigt. Distributionen av de äldsta islamiska mynten avviker från de karolingiska myntens spridning. Medan de karolingiska mynten i större utsträckning förekommer i de områden som är de politiska centralområdena under senare delen av vikingatiden, d.v.s. norra och östra Jylland, Fyn, Själland och Skåne, har de abbasidiska mynten en mer östlig koncentration, inte minst till Bornholm, men förekommer även i övriga delar av Sydskandinavien (von Heijne manus).

Sentens

De elva vikingatida mynten från Ravlunda

uppvisar en intressant sammansättning av tre karolingiska och åtta islamiska mynt vilket är en exceptionellt hög andel karolingiska mynt. I enlighet med andra centralplatser från järnåldern som undersökts under de senaste två decennierna i Sydskandinavien är de vikingatida mynten koncentrerade till den äldsta delen av vikingatiden, d.v.s. en tid när de myntfynd som hittas utanför centralplatserna är få och små jämfört med de följande två århundradena. Människors förhållningssätt till ädelmetall förändrades under 900-talet. Mängden silver ökade och likaså fragmenteringen av mynten, vilket indikerar att de användes i större utsträckning i en viktekonomi. Myntfynden är under 900-talet inte längre lika koncentrerade till centralplatserna utan hade en vidare spridning. Detta är sannolikt förbundet med den genomgripande samhällsförändring som också innebar att järnålderns centralplatser inte längre hade den framträdande position i samhället som de tidigare hade haft.

Tack till Charlotte Fabeck och Bertil Helgesson som tillgängliggjort materialet från Ravlunda och Gert Rispling som bestämt de islamiska mynten. Tack också till Ulla Silvegren för tillgång till Lunds Universitets Historiska Museums databas.

Källor

Album 1977: S. Album. *Marsden's Numismata Orientalia Illustrata. A guide to Islamic and oriental coins with values*. New York 1977.

Arbman 1937: H. Arbman. *Schweden und das karolingische Reich*. Stockholm 1937.
Bendixen 1988: K. Bendixen 1988. Nyere danske fund af merovingiske, karolingiske og ældre danske mønter. *Commentationes Numismaticae* 1988, *Festgabe für Gert und Vera Hatz zum 4. Januar dargebracht*. Red. P. Berghaus, J. Bracker, J. S. Jensen, & L. O. Lagerqvist. Hamburg 1988.

CNS: *Corpus nummorum saeculorum IX* -

XI qui in Suecia reperti sunt. Catalogue of Coins from the 9th-11th Centuries found in Sweden. Verzeichnis der in Schweden gefunden Münzen des 9.-11. Jahrhunderts. 3. Skåne 4. Maglarp-Ystad. Red. B. Malmer & L. O. Lagerqvist. Stockholm 1987.

Fabech 1998: C. Fabech. Kult og Samfund i yngre jernalder - Ravlunda som eksempel. *Centrala Platser - Centrala Frågor. Samhällsstrukturen under järnåldern.* En Vänbok till Berta Stjernquist. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 8°, No. 28. Uppåkrastudier 1. Red. L. Larsson & B. Hårdh. Lund 1998.

Fabech & Ringtved 1995: C. Fabech & J. Ringtved. Magtens Geografi i Sydskandinavien. *Produksjon och Samfunn. Om erverv, spesialisering og bosetning i Norden i 1. årtusind e. Kr. Beretning fra 2 nordiske jernaldersymposium på Granavolden 7-10 mai 1992.* Red. H. G. Resi. Varia 30. Universitetets Oldsagssamling. Oslo 1995.

Galster 1951: G. Galster. Karolingiske mønter fundne i Danmark. *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1951.

Harrison 1997: D. Harrison. Centralorter i historisk forskning om tidig medeltid. "...Gick Grendel att söka det höga huset..." *Arkeologiska källor till aristokratiska miljöer i Skandinavien under yngre järnålder.* Red. J. Callmer & E. Rosengren. Hallands Läns museers Skriftserie No 9/ GOTARC C. Arkeologiska Skrifter No 17. Halmstad 1997.

von Heijne manus: C. von Heijne. Avhandling om vikingatida myntfynd från Sydskandinavien. Januari 2004.

Helgesson 2002: B. Helgesson. Järnålderns Skåne. *Samhälle, centra och regioner.* Acta Archaeologica Lundensia. Series in 8°, No 38. Uppåkrastudier 5. Lund 2002.

Holst 1973: G. Holst. *Mynt av arabiskt ursprung funna i Skandinavien. Något om hur man tyder kufiska mynt.* Göteborg 1973. *Kung Valdemars Jordbok: Kung Valde-*

mars Jordbok 4 (noter). Red S. Aakjær. 1934. Lowick: N. M. Lowick. *Early Abbasid Coinage. A Type Corpus 132-218 H/AD 750-833.* Red. E. Savage. London 1996 (provisorisk upplaga, stencil).

Malmer 1966: B. Malmer. *Nordiska mynt före år 1000.* Acta Archaeologica Lundensia. Series in 8° No 4. Lund, 1966.

Morrison 1967: K. F. Morrison – H. Grunthal. *Carolingian Coinage.* Numismatic Notes and Monographs 158. New York 1967.

Tbg: C.J. Tornberg, *Numi Cufici Regii Numophylacii Holmiensis quos omnes in terra Sueciae repertos digessit et interpretatus est.* Uppsala 1848.

Karolinska läroverkets mynt- och medaljsamling nu i Örebro Läns Museum

Rolf Alstertun

Liksom flera andra svenska gymnasier och läroanstalter skaffade sig Karolinska högre allmänna läroverket i Örebro (fig. 1) under 1800-talet en mynt- och medaljsamling för studieändamål. Initiativtagare var Otto Joël Gumaelius (fig. 2), skolans mycket intresserade och driftige rektor åren 1830-1861. Grundplåten till samlingen utgjordes av en donation 1833 från stadens då ledande af-färsman Gustaf Adolf Broms som i samband med invigningen av det nya (nuvarande) läroverkshuset skänkte "några mynt och

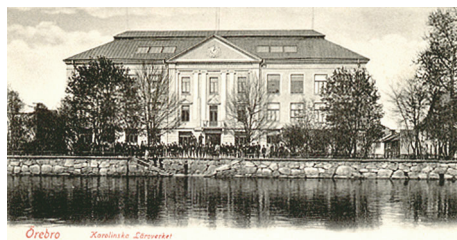

Fig. 1. Karolinska skolan omkring år 1900.

minnespenningar af silfver” till skolan. Sedan hände inte så mycket förrän på 1850-talet då samlingen fick flera betydande tillskott, bl.a. från högre elementarläroverket i Strängnäs. Tack vare rektor Gumaelius goda kontakter med den skolan – han hade varit elev där och efter avlagd examen återvänt dit som både lärare och skolledare – erhöll man som gåva därifrån ett betydande antal dubletter ur deras samling.

Fig. 2. Rektor Otto Joël Gumaelius 1791-1876.

Otto Joël Gumaelius var en mångsidig man som, för att uttrycka det milt, hade många järn i elden. Förutom att vara en omtyckt och respekterad skolchef och lärare (i historia, geometri och latin) hann han med att skriva flera populära läroböcker, bl.a. en hebreisk läsebok som utgavs i tre upplagor. Lönerna vid den här tiden var låga så det gällde att ligga i för att kunna försörja frun och de nio barnen. Rektor Gumaelius var också en framstående kommunalman och medlem i styrelsen för nästan alla stadens dåtida institutioner. År 1854 var det så dags för tidningsmannabanan. I januari det året var han med och startade Nerikes Nya Allehanda där han till en början var ensam redaktör. En bidragande anledning till detta engagemang var att han trodde tidningen skulle kunna bli ett bra språkrör för läroverket och dess intres-

sen. I tidningen skrev han ett upprop och vädjade till läsekretsen att skänka gamla mynt till skolan för att utöka dess myntsamling. De som bidrog skulle få sitt namn i tidningen (fig. 3), alltså en vädjan om sponsoring långt innan det ordet var uppfunnet. Löftet om namnpublicering föll i mycket god jord för snart började gåvor av varierande värde och beskaffenhet strömma in från många håll. Läroverkets mynt- och medaljsamling började nu få en sådan omfattning att säkerhetsfrågan kändes aktuell. För att trygga en säker förvaring lät man därför en snickare tillverka ett låsbart skåp av ek med en inredning av 86 sammetsklädda lådor. Säkerhetskraven ansågs därmed uppfyllda.

Efter sin pensionering 1861 vid dryga 70 års ålder – för övrigt utan en enda dags sjukfrånvaro under hela sitt 42-åriga yrkesliv – hoppades rektor Gumaelius få mera tid att systematisera och beskriva samlingen. Han planerade också att få den ”tryckt och befordrad till allmänhetens kännedom”. Tiden ville dock inte räcka till. Vid hans död i oktober 1876 förelåg endast spridda anteckningar. Läroverksadjunkten Nils Christian Wilhelm Gellerstedt ombads nu av skolans nye rektor att slutföra arbetet att gå igenom och förteckna samlingen. Med stor tvekan åtog sig denne till slut uppdraget, enligt egen uppgift mest tack vare att han var gift med en av Gumaelius döttrar. Gellerstedts mycket grundliga och beundransvärda arbete resul-

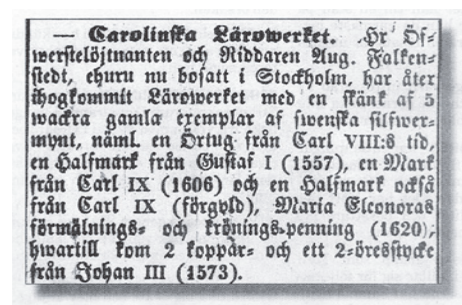

Fig. 3. Sponsornotis i Nerikes Nya Allehanda 1 november 1854.

terade i en tryckt katalog i tre delar 1879-1881. Enligt denna omfattade samlingen ca 1.000 svenska mynt, ca 500 medaljer, polletter och sedlar samt en större mängd utländska mynt. Ett numismatiskt bibliotek omfattande omkring 50 titlar ingick också. Bland dem kan nämnas andra upplagan (1731) av Elias Brenners *Thesaurus Nummorum Sueo-Gothicorum* och Carl Reinhold Berchs *Beskrifning öfwer Swenska mynt och kongl. Skåde-penningar* (1773). Böckerna är nu sedan några år tillbaka överförda till biblioteket på Örebro universitet. Särskilt på beskrivningen av de utländska mynten, där Berchs skala genomgående användes, lade Gellerstedt ned mycket arbete (fig. 4-6). I förordet till katalogens andra del (1880) förklarar han varför: ”Då jag nu lemnar en fortsättning af förteckningen öfver läroverkets myntsamling, torde jag böra angifva orsaken, hvarför myntens beskrifning nu blifvit fullständigare än förra gången. Så vidt jag vet, finnes icke på svenska språket någon beskrifning af utländska mynt, och jag har därför trott, att det skulle vara af något intresse för svenska myntsamlare, åtminstone för sådana, som icke ega tillgång till dyrbara numismatiska arbeten på främmande språk, att på detta sätt finna en vägledning vid ordnandet af sina myntsamlingar.” Det kan kanske vara av intresse för en nutida läsare att ta del av vilka referensverk som stod till Gellerstedts förfogande för 125 år sedan. Den referenslitteratur han enligt förorden använde sig av är därför listad ne-

Fig. 4. Norge. Carl XIV Johan. Kongsberg. 24 skilling 1831.

Fig. 5. Romerska riket. Nero 54-68 e.Kr. Rom. Aureus år 63.

dan. I inledningen till förteckningens andra del lämnar han för övrigt med en rejäl brasklapp. ”För de vid beskrifningen af guld och silfvermynten möjligen förekommande felen torde läsaren hafva öfverseende, då författaren här egentligen icke haft några källor att följa utan måst reda sig på egen hand, så godt han kunnat.” Inför arbetet med den tredje och avslutande delen (1881) har han dock uppenbarligen ansett det nödvändigt att skaffa en hel del referenslitteratur. Denna del upptar bl.a. samlingens alla utomeuropeiska mynt.

Av allt att döma blev samlingen tämligen snart liggande mer eller mindre outnyttjad. Enligt uppgift användes dock en del av sedlarna av vissa lärare då och då i undervisningen så sent som omkring 1990. De har dock tyvärr inte kunnat återfinnas. Huvudparten av samlingen förvarades genom åren på rektorsexpeditionen och i ett av lärarrummen men en del mynt flyttades av utrymmesskäl så småningom till vaktmästeriet, bl.a. de 31 svenska plåtmynten (1674-1758). Efter ett inbrott 1981 i skolans zoologiska museum (uppenbarligen ett beställningsjobb) fann den dåvarande skolledningen det nödvändigt att hitta en säkrare förvaringsplats för mynt- och medaljsamlingen. Det man bedömde vara mest värdefullt låstes då in i bankfack. I början av 1990-talet hyrdes så bankfack även för resten av samlingen. Inläsning i bankfack är dock ingen idealisk lösning för en samling som tillkommit för pedagogiska ändamål. Därför togs från skolan kontakt med Örebro Läns Museum där man förklarade sig villig att härbärgera och svara för den samt ”hålla den tillgänglig för

allmänhet och forskning”. I mars 2003 flyttades samlingen över till museet och är nu tillsvidadredeponerad där.

Undertecknad är för närvarande sysselsatt med att gå igenom och katalogisera mynten i samlingen. Genomgången är i skrivande stund långt ifrån avslutad – endast de antika (126 ex), vikingatida (15 ex) och medeltida mynten (42 ex) är nu klara samt merparten av de skandinaviska från nyare tid. Nedan finns en sammanställning av det hittills genomgångna svenska materialet (t.o.m. Ulrika Eleonora). Allt är dock inte alltid vad det synes vara. Sålunda är t.ex. den i ”sponsornotisen” omtalade halvmarken 1557 falsk! Fler exempel finns. Objekt av särskilt värde eller numismatiskt intresse kommer att fotodokumenteras. Hittills har ett drygt 100-tal mynt digitalfotograferats av Kenneth Jonsson och det arbetet fortsätter. I föreliggande artikel presenteras ett litet urval av dessa mynt.

Svenska mynt

Vikingatiden	1
Medeltiden	21
Gustav Vasa	14
Erik XIV	9
Johan III	44
Sigismund	9
Karl (IX) riksföreståndare	4
Karl IX	14
Hertig Johan av Östergötland	2
Gustav II Adolf	36
Kristina	58

Fig. 6. Ryssland. Nikolaus I 1825-1855. 6 rubel 1830. Platina.

Karl X Gustav	13
Karl XI	156
Karl XII	72
Ulrika Eleonora	14

Av N.C.W. Gellerstedt använda myntreferenser:

Svenska mynt

Berch, C.R., *Beskrifning öfwer Swenska mynt och kongl. Skådepenningar etc.* 1773.
Brenner, E., *Thesaurus nummorum suegothicorum studio indefesso Eliae Brenneri etc.* Stockholm 1731.

Numismatiska Meddelanden I-V. Stockholm 1874-78.

Snoilsky, C., *Ett svenskt myntkabinett.* Stockholm 1873.

Stiernstedt, A.W., *Svenska kopparmynt och polletter.* Stockholm 1871, 1872.

Pontén, J.O., *Strengnäs högre elementarläroverks myntkabinett I.* Stockholm 1874.

Utländska mynt

Antonio Delagado, D. (red.), *Catalogue des Monnais et des Medailles antiques du moyen age et des temps modernes en Or, en Argent et en Bronze, composant le cabinet numismatique de Feu Mr. Gustave Daniel de Lorichs.* Madrid 1857.

Das Münzenbuch oder die im Weltverkehr coursirenden, gängigsten Gold und Silbermünzen aller Welttheile und Staaten, 2500 Abbildungen in natürlicher Grösse und Zeichnung. Bremerhaven 1875.

De Europeiska myntsorterna jemte en del Amerikanska och Asiatiska, afbildning och beskrifning af alla nu kurserande Guld- och Silfvermynt. Stockholm 1856.

Grässe, J.G.Th., *Handbuch der alten Numismatik von den ältesten Zeiten bis auf Constantin d. Gr.* Leipzig 1860.

Neumann, J., *Beschreibung der bekanntesten Kupfermünzen, Heft I-XXXI.* Prag 1856-72.

Litteratur

Ardhage, Sven-Eric/Nyström, Stig, *Vilken guldgruva! Karros myntsamling tas fram i ljuset*. Artikel i *Nerikes Allehanda* 2003-03-16.

Forssell, Bernhard, *Örebro och dess utveckling. Kulturhistoriska utkast i ord och bild*. I-II. Örebro 1912, 1916.

Gellerstedt, N.C.W., *Förteckning öfver Örebro högre elementarsläroverks samling af mynt och minnespenningar m.m. I-III*. Örebro 1879-1881.

Gellerstedt, Nils O., *Släkten Gellerstedt. Från Gällersta socken i Närke 1490-1953*. Stockholm u.å.

Thordeman, Bengt (red.), *Nordens offentliga myntsamlingar i Nordisk Numismatisk Årsskrift 1937*. Köpenhamn 1937.

Wennberg, Birger, *Nya glimtar ur Örebro historia*. Lindesberg 1984.

Wennberg, Birger, *Fler glimtar ur Örebro historia*. Lindesberg 1986.

Wennberg, Birger (red.), *Karolinska skolan 650 år. En tidlös skönhet*. Örebro 1997.

De äldsta gotländska mynten i Elias Brenners "Thesaurus"

Nanouschka Myrberg

"*Thet är En Skatt af Swenskt Mynt*"

De tidigaste gotländska myntgrupperna, LL XX (fig. 1) och XXII (fig. 2), präglades ca 1140-1288 och förekommer som fyndmynt främst i hopade fynd och i ett antal stora depåfynd. Merparten av dessa stora depåer har hittats för länge sedan och är följaktligen också sedan länge skingrade, ned-

Fig. 1. Mynt ur grupp LL XX. KMK systematiska samlingen.

Fig. 2. Mynt ur grupp LL XXII. KMK systematiska samlingen.

smälta eller uppsplittrade på olika offentliga och privata samlingar. Detta är förstas ett stort problem för den som vill forska med utgångspunkt från fynden, men man kan samtidigt vara tacksam mot det tidiga antikvariska intresse i Sverige som gjorde att en hel del mynt och information ändå kom att tillvaratas av såväl staten som enskilda samlare och forskare.

Dessa stora depåer och tidiga samlingar har utgjort grunden för den svenska numismatiska forskningen och de standardverk vi använder oss av idag. Genom att studera dem kan vi, med lite tur, i många fall hitta ledtrådar till fyndinnehåll och andra uppgifter kring de tidiga fynden, vilka annars gått förlorade. I denna artikel kommer jag att utgå från det mest kända av de tidiga verken över Sveriges mynthistoria, nämligen Elias Brenners stora numismatiska verk *Thesaurus Nummorum Sveo-Gothicorum*, som publicerades första gången år 1691.

Skatten från Lerbäck

I *Thesaurus* finns tre gotländska mynt avbildade (fig. 3), vilka är upptagna under rubriken "Nummi antiqui Svetici qui ad certos Reges referri nequeunt", d.v.s. "gamla svenska mynt som inte går att hänföra till någon viss kung"¹.

De tre avbildade mynten härrör från ett depåfynd från Lerbäcks socken i Närke, som gjordes 1680. Fyndet kom att ingå i läkaren och samlaren Olaus Bromelius' myntsamling och blev, via kontakter mellan Bromelius och Brenner, avbildat i *Thesaurus* första upplaga 1691. Det finns beskrivet av Bromelius' son Magnus von Bromell (KB sign. Fe22), och har publicerats av Nils Ludvig Rasmusson (Rasmusson 1931, 378, 381). Att döma av von

Fig. 3. Plansch av Elias Brenner, ur *Thesaurus* 1691.

Bromells beskrivning innehöll fyndet enbart mynt ur den äldsta gruppen² (jfr även beskrivning av Brenner, se nedan) (fig. 4). Det är exemplaren 1 och 2 som publicerades i *Thesaurus* första upplaga. Att von Bromells nr 3 (se fig 4) ej avbildades av Brenner, beror sannolikt på att det är snarlikt nr 1. Detsamma gäller säkerligen de övriga tre mynt i Bromelius' samling som omnämns (se även Rasmusson 1931, 381) vilka alla var snarlika de avbildade.

Lerbäcksfyndet omnämns även i ett svarsbrev från riksantikvarien Johan Peringskiöld till biskopen Hakvin Spegel 1699 (ATA, Schück 1935, 114): ”han [Brenner] har trenne sorter där af tilförne, som äro fundna i en stor myckenhet i Lerbeck sochn i Närike havande på den ena sidan utsatt (såsom) ett maltheserkors, och på den andra, Bone Christe”. Eftersom denna beskrivning stämmer fullständigt överens med det tredje exemplaret i *Thesaurus* 1691 (planschens nr 15, se fig 3), tolkar jag det som att även detta härrör från Lerbäcksfyndet, även om det återstår att förklara varför inte von Bromell nämner eller avbildar detta. Kanske har myntet ifråga försvunnit ur samlingen under det tid som gått mellan *Thesaurus* och von Bromells avbildningar.

Hur många mynt fyndet innehållit är svårt att yttra sig om, där finns bara kommentaren ”i en stor myckenhet” (jfr även Brenner nedan). Närvaron av mynten med ”BONE” tidfäster dock Lerbäcksfyndet till andra fjär-

dedelen av 1200-talet.

Fyndet från Lerbäck, tillsammans med övriga delar av den Bromelius - von Bromellska samlingen, inköptes av staten som gåva till drottning Ulrika Eleonora. Efter drottningens död kom det till Antikvitetsarkivet och införlivades på så vis slutligen med det som sedan tidigare fanns i statens samlingar - nuvarande Kungliga Myntkabinettet (KMK) (Rasmusson 1931, 379).

En pågående forskarprocess

Under många år efter att *Thesaurus* utgivits, fortsatte Brenner att göra ett antal tillägg i form av nya bildplanscher, vilka distribuerades efterhand. Brenner själv betraktade nämligen 1691 års upplaga som preliminär, och den distribuerades av honom till utvalda personer och institutioner med förhoppningen att i gengäld erhålla nya, kompletterande upplysningar. Arbetet med *Thesaurus* kom på så vis att pågå ända fram till 1716, året före Brennars död (Rasmusson 1972, 13). Dessa senare planscher kan återfinnas med något varierande innehåll och utformning, vilket kan bero på att de framställdes successivt och för olika tänkta mottagare. Exempelvis fick universiteten i Åbo och Dorpat sina exemplar av boken avsevärt reviderade år 1708 (Nathorst-Böös 1972, 17). Detta kan alltså ses som en indikation på att Brennars tanke om ett vetenskapligt utbyte fungerade i praktiken. *Thesaurus* är i så mån att betrakta som ett dokument över

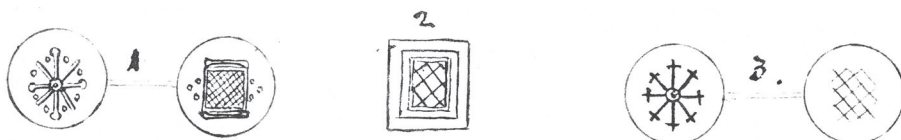

Fig. 4. Magnus von Bromells teckningar av mynt ur Lerbäcksfyndet (KB sign. FE22).

en vetenskaplig process som egentligen inte avslutades förrän med författarens död och kanske inte ens förrän hans efterlämnade, omarbetade material publicerades 1731 på initiativ av Nicolaus Keder. Det är inte känt huruvida Keder ändrat något i Brenners text (Rasmusson 1972,13). *Thesaurus* kom också att stimulera samlarintresset på ett bestående sätt (Rasmusson 1931,377) och fick stor uppmärksamhet av kollegor i det övriga Europa (Aspelin 1896,72f).

Ett exempel på Brenners forskarprocess och det vetenskapliga utbytet utgörs av de äldsta gotländska mynten i *Thesaurus*. Som nämdes ovan avbildades endast tre exemplar i utgåvan från 1691, men på två tilläggsplanscher med året 1705 (Brenner 1772, tilläggsplansher 1-2) avbildas sex nya typer (samma exemplar på båda planscher), vilka alltså blivit kända för Elias Brenner under tiden (fig. 5)³. Fem av de sex varianterna har bokstaven B i sina inskriptioner, vilket förmodligen är orsaken till att mynten nu tillskrivs "Biorno". Denne Biorno identifieras som kung Björn, känd från Ansgars missionsresa (Thordeman 1939, 117), och mynten skulle alltså vara från början av 800-talet.

Mynten nr 3 och 4 nämns uttryckligen i ett brev från Brenner till kungen år 1707. I

brevet sägs mynten ingå i det arbete han utfört från 1705, att de endast finns i hans eget myntkabinett och att han kommit över dem "nu på en tid". Inget sägs dock om var mynten kommit ifrån (Aspelin 1896, 99ff).

Skatten från Kaga

Det är ett rimligt antagande, att mynten här rör ur ett skattfynd som gjorts under denna tid, det vill säga 1691-1705. Av de kända fynden under denna period är det bara ett som innehållit gotländska mynt: ett fynd från Kaga kyrka i Östergötland år 1699 (Thordeman 1939, 116; SML 1.38; Jonsson 1985, 203 nr 24a; Schück 1935,114, brev från Peringskiöld till biskop Spigel i ATA).

Bengt Thordeman omnämner Kagafyndet i en artikel från 1939. Där citerar han en handling som nedskrivits år 1709 av Elias Brenner själv, och förvarades i Skoklosters samlingar tillsammans med ett fynd från Generalsbacken i Stockholm (funnet år 1669). Angående de mynt som ingick i Generalsbackenfyndet skriver Brenner:

"(...) bland desse äre och fundne någre mindre silfver mynte sorter huar på ett kors med några canceller står uttryckt på detta* sättet. (...) sådant mynt i en stor myckenhet intet alenast fans i Lerbäck sokn i Närike for nogra och 30 år sedan, utan och ongefär for

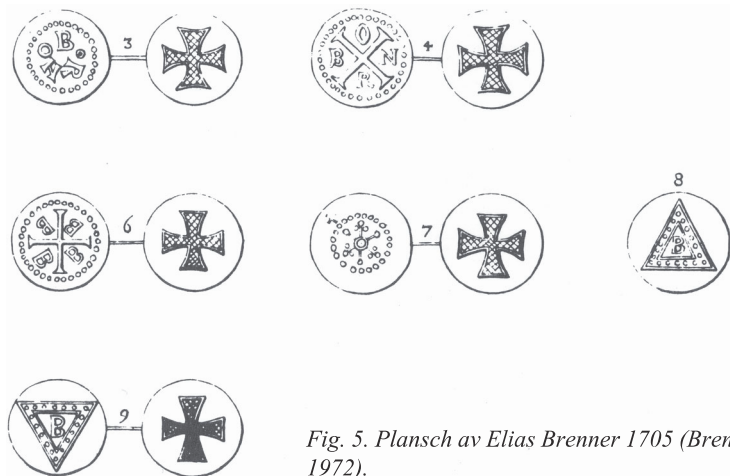

Fig. 5. Plansch av Elias Brenner 1705 (Brenner 1972).

7 år sedan i Östergötland wid Kaga kyrka. Huar ibland och en fans med k. Biörns fulla namn på detta sätt skrifvit BoRNO. Samt några med et kors emellan bokstafven B fyra gånger itererat på detta sätt ** huilkes original finnes i Eliae Brenners cabinet” (Thordeman 1939,116f).

I dokumentet nämner Brenner alltså tre fynd: utöver det från Generalsbacken även det från Lerbäckes socken i Närke (se ovan) (Rasmusson 1931, 381; Thordeman 1939, 117 not 2; SML 5.37; von Bromell KB sign Fe22), samt det från Kaga kyrka i Östergötland, enligt Brenner funnet ”för ungefär 7 år sedan” (d.v.s. ca 1702), men egentligen 1699 (se ovan). Asteriskerna indikerar avbildningar i originaldokumentet, vilka Thordeman beskriver som:

* rutad fyrkant krönt av ett kors, ** kors med utsvängda ändar på armarna, i vardera korsvinkeln bokstaven B (Thordeman 1939,117)⁴.

Som jag tolkar texten, fanns mynten från Kagafyndet enligt Brenner i hans egen samling. Brenner var ju själv en flitig samlare, och kvaliteten och omfånget av hans samling var faktiskt ett av skälen till att han ursprungligen fick kungligt tillstånd att publicera *Thesaurus* (Aspelin 1896, 63). Att Brenner fått tillgång till Kagamynten, skulle förklara varför planschen från 1705 tillkom. Att så skett, styrks helt av det ovan nämnda brevet från Peringskiöld till biskopen Spegel år 1699 (ATA; Schück 1935, 114), som avsändes just för att tacka för att biskopen insänt Kagafyndet till Antikvitetsarkivet. I brevet nämns uttryckligen att Peringskiöld visat fyndet för Brenner. Peringskiöld önskar dock veta om det i fyndet ingick fler varianter än de ”5 eller 6 differente sorter” som insänts – jämför med de 6 nya varianterna som Brenner avbildar 1705!

Inte heller här finns någon uppgift om antalet mynt, men kommentaren ”ibland desse inskickade duppletter voro allenast 5 eller 6 differente sorter” låter antyda att antalet inte

var så litet. Det är troligt att Brenner fått behålla delar (dubletter) av fyndet i sin samling som tack för hjälpen med bestämningarna. Fyndet är svårt att tidfästa: om det stämmer att mynt ur den tidiga gruppen finns representerade i fyndet är det en indikation på att fyndet bör betraktas som ganska tidigt - gissningsvis nedlagt före mitten av 1200-talet (jfr även Thordeman 1939, 117, not 2). Å andra sidan ingår de varianter som anses vara de allra senaste i denna grupp bland de av Brenner avbildade, vilket möjligen antyder en senare datering.

De delar som kvarstod hos Peringskiöld och Antikvitetsarkivet kom troligen så småningom att ingå i de systematiska samlingarna i KMK, jämför gärna det mynt med RAOB som Brenner avbildade år 1705, fig 5, nr 3 med myntet i KMK på fig. 2!

Skatten från Generalsbacken

Depåfyndet från Generalsbacken, slutligen, är med sitt fyndår 1669 det äldsta kända fyndet av gotländska mynt. Av de ”någre hundrede” exemplar som ursprungligen ingick i fyndet, bevarades bara åtta sammanhållna med fynduppgifter i Skoklosters samlingar (Thordeman 1939, 115f). Det bevarade exemplaret av gotländska mynt är ur den äldre gruppen och är en stiliserad variant (fig. 6), liksom de som avbildats i *Thesaurus* (dock inte densamma som någon av dessa).

Slutligen vill jag nämna ett par andra ledtrådar till ursprunget till de avbildade gotländska mynten i *Thesaurus*, som man kan finna bland tilläggsplanscher.

En äldsta, odaterad, variant av planschen med herrelösa mynt anses vara tillkommen före 1684 (Brenner 1972, tilläggsplansch 15). Den innehåller endast två av de tre mynt som sedan publicerades och det som saknas är det ensidiga avslaget (nr 21 på planschen 1691). Om detta utgör en indikation på att detta mynt dykt upp i något fynd mellan 1684 och 1690 (i likhet med resonemanget ovan) eller bara på att den odaterade

Fig. 6. Det gotländska myntet i fyndet från Generalsbacken. Teckning av Richard Kjellgren efter Thordeman 1939.

planschen är ett ofärdigt exemplar, är dock svårt att yttra sig om. Att fler mynt än detta saknas på planschen, talar möjligen för det senare. En plansch från 1714 avbildar en variant med RRRR och Brenner tillskriver den "Ragnvaldus Knaphöfde 1130" (Brenner 1972, tilläggsplansch 7). Att denna variant avbildas först då, kan bero antingen på att den ingått i ett (för mig okänt) fynd som gjorts under åren närmast innan eller, mer troligt, att Brenner i sitt arbete med indelningen av de i första upplagan "icke-attribuerade" mynten redan tidigare bedömt att varianten med RRRR tillhörde en annan myntutgivare än de övriga och därför undantog det från 1705 års plansch över varianterna med B. Att han gjorde denna bedömning måste hur som helst enbart berott på bokstaven, då det i övrigt inte finns några likheter med de övriga mynt som tillskrivs samma utgivare (Brenner 1972, tilläggsplansch 7).

Elias Brenner – konstnär, samlare, forskare
Brenners egen samling av svenska mynt försvann efter hans död ut ur Sverige och kom så småningom att hamna i privat ägo österut. Dess slutliga öde var okänt fram till år 1958 då Ernst Nathorst-Böös ansåg sig ha återfunnit en del av den i Pusjkinmuseet i Moskva (Nathorst-Böös 1972, 20f; se även Hagander, Lagerqvist & Wiséhn 2002) Huruvida några mynt från Kagafyndet var bland dessa är det dock inte möjligt att fastställa. Det ensidiga avslaget ur grupp XX, nr 21 på Brenners plansch från 1691, såg Nathorst-Böös i samlingen vid sitt besök i maj 1958 (Nathorst-Böös 1963, 134). Det återfanns inte av Hagander, Lagerqvist och Wiséhn vid

Fyndtabell

Närke, Lerbäcks socken, okänd fyndplats 1680.
Referens: Brenner 1691; Rasmusson 1931; Schück 1935; Thordeman 1939; SML 5.37, von Bromell KB signFe22; ATA. LL XX, XXII (okänt antal).

LL	XX	3	minst 4
	XX	9	minst 2
	XXII	2a	minst 1

Uppland, Stockholm (Solna sn), Generalsbacken 1669. Referens: Thordeman 1939. LL XX (okänt antal).

LL	XX	2-3/9	1
----	----	-------	---

Östergötland, Kaga sn, Kaga kyrka 1699. Referens: ATA, Schück 1953, 114; Thordeman 1939; SML 1.38, 169; Jonsson 1985 nr 24a. LL XX, XXII (okänt antal)

LL	XX	2/3/8/9	okänt antal
	XXII	1b	okänt antal
	XXII	2a (ONRB)	okänt antal
	XXII	2a (BBBB)	"några"
	XXII	3 (*RAOB)	1 ex
	XXII	4a	okänt antal
	XXII	9a	okänt antal

genomgången 2000, vilken dock företogs under stor tidspress.

Även om en mängd frågor får kvarstå obesvarade, är *Thesaurus* ändå full av ledtrådar för den som letar efter upplysningar kring de äldsta svenska fynden. Främst är dock *Thesaurus* ett efterlämnat dokument över den tidigaste numismatiska forskningen, över de kontakter och det intresse för ämnet som varit en förutsättning för dess utveckling. Brenners verk stimulerade intresset hos samlare och forskare, och kom att utgöra en vetenskaplig standard för lång tid framöver. På så vis bär den ett värdigt vittnesbörd om Elias Brenners stora numismatiska intresse och hans forskargärning som sträckte sig över mer än ett halvt sekel – en process av ständigt sökande, skrivande, tänkande och tecknande.

Fig. 8. Elias Brenner, självporträtt 1696. Miniatur i Nationalmuseum, NMB 559. Ur Olausson & Sjöholm 2001, 149.

Noter

1. Mynten är av typerna LL XX:3, LL XX:9 samt XXII:2a.
2. Mynten är av typerna LL XX:3 (2 ex.) och XX:9 (ett ex.).
3. Typerna LL XXII:3 med (RAOB (planschens nr 3), LL XXII:2a med ONRB (nr 4), LLXXII:2a med BBBB (nr 6), LL XXII:1b (nr 7), LL XXII:9a (nr 8) samt LL XXII:4a (nr 9).
4. Det handlar alltså om LL XX:3 eller 8b (*) samt LL XXII:2a (**).

Referenser:

Aspelin, Eliel 1896. *Elias Brenner. En forskare och konstnär från Karlarnes tid*. Helsingfors.

ATA= Antikvarisk-Topografiska Arkivet, Stockholm.

Brenner, Elias 1691 [1972]. *Thesaurus Nummorum Sveo-Gothicorum. Thet är En Skatt af Swenskt Mynt* (faksimiltryck 1972). Stockholm.

von Bromell, Magnus. Handskrift i KB, sign. Fe22.

Golabiewski Lannby, Monica 1990. Myntfynd från Närke. *SML* 5.

Hagander, Julius, Lagerqvist, Lars O. & Wiséhn, Ian 2002. Elias Brenners myntsamling finns i Moskva. *Svensk Numismatisk Tidskrift* 2002:8, 172-177.

Jonsson, Kenneth 1985. Mellan vikingatid och medeltid. Uppkomsten av den medeltida myntningen i Sverige. *Hikuin* 11 (festskrift till Brita Malmer), 189-206.

KB= Kungliga Biblioteket, Stockholm.

KMK= Kungliga Myntkabinettet, Stockholm.

Lagerqvist, Lars O. 1970. *Svenska mynt under vikingatid och medeltid samt gotländska mynt*. Stockholm.

Malmer, Brita & Wiséhn, Ian 1982. Myntfynd från Östergötland. *SML* 1.

Nathorst-Böös, Ernst 1972. Elias Brenner och hans *Thesaurus Nummorum*. I: Brenner, Elias. *Thesaurus Nummorum Sveo-Gothicorum. Thet är En Skatt af Swenskt Mynt* (faksimil 1972), 16-21. Stockholm.

Nathorst-Böös, Ernst 1963. Mynt ur Elias Brenners samling i ett ryskt museum. *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1963, 131-135.

Olausson, Magnus & Sjöholm, Jessica (red.) 2001. *Illustrerad katalog över svenska och övriga nordiska miniaturer I*. Stockholm.

Rasmusson, Nils Ludvig 1931. Det Bromelius - v. Bromellska myntkabinettet och dess bestånd av "myntskatter". *Fornvännen* 1931, 377-384.

Rasmusson, Nils Ludvig 1972. Elias Brenner och hans *Thesaurus Nummorum*. I: Brenner, Elias. *Thesaurus Nummorum Sveo-Gothicorum. Thet är En Skatt af Swenskt Mynt* (faksimil 1972), 13-15. Stockholm.

Schück, Henrik 1935. *Kgl. Vitterhets-Historie- och Antikvitets Akademien*. 4, *Antikvitetsarkivet*. Stockholm.

SML= Sveriges Mynthistoria. *Landskapsinventeringen*. Stockholm.

Thordeman, Bengt 1939. Medeltida myntfynd från Stockholm. *Samfundet S:t Eriks Årsbok* 1939. Stockholm.

Aktuellt

Fynd

Vid utgrävningar i kv. Professorn 1 vid Stora gatan i Sigtuna hittades 2000 tre skatthögar från vikingatid och nyare tid samt lösfynd med sammanlagt ett 40-tal mynt från vikingatid till nyare tid. Den minsta skatten bestod av två hopkorroderade ex. av Karl XI, 1/6 öre sm varav en är präglad 1677. De två andra skatterna är båda från vikingatiden. En bestod av åtta tyska mynt nedlagda på 1040-talet. Den tredje skatten vägde ca 200 g före konservering och bestod av en rund klump med hopkorroderade mynt som har legat i textil, som i sin tur kan ha legat i en träask. Klumpen hittades, sannolikt under golvet, i ett hus som hade brunnit. Åtta mynt konserverades redan för ett par år sedan och nu har arbetet börjat med att konservera resten av klumpen som totalt kan innehålla ett 100-tal mynt. Av det dussintal mynt som hittills är konserverade/synliga är alla tyska med undantag för en engelsk penny från Knut den Store 1016-1035, Pointed Helmet typ ca 1023-1029 (synlig nere till höger på fotot), som också är det yngsta myntet hittills. Man kan se att mynten ligger i staplar i klumpen och de svåra konserveringsförhållandena framgår också. Det blir spännande att se om dateringen kommer att stå sig när hela skat-

Sigtuna, kv. Professorn 1, 2000. Skatten under konservering.

ten är konserverad. I så fall borde det även finnas svenska mynt från Anund Jakob, vars myntning i Sigtuna upphörde i början av 1030-talet. Myntfynden, och inte minst de vikingatida skatterna, kommer att ge många intressanta detaljer om användningen av mynt i Sigtuna.

Litteratur

British Numismatic Journal 2002. Innehåller bl.a. en sammanställning av 355 engelska skatthögar från perioden 1158-1544 med sammanlagt fler än 130.000 mynt.

Lars Edvardsson & Martine Gudmundsson, *Digital image search based on mammalian vision*. Examensarbete vid Kungl. Tekniska Högskolan, Stockholm vt 2004. Beskriver ett försök till mönsterigenkänning med hjälp av användning av pulskopplade neurala nätverk (PCNN) och Intersecting Cortical Model (ICM) för att identifiera bl.a. mynt.

Johan Holm, *Från silvermynt till myntat silver - förändringar i depositionsmonster på Gotland under sen vikingatid och tidig medeltid, 1100-1220*. C-uppsats i arkeologi, Stockholms universitet, ht 2003.

Niklas Olsson Strömstedt, *Myntverk på Gotland under tidig medeltid 1140-1288*. C-uppsats i arkeologi, Stockholms universitet, ht 2003.

Carl Snoilsky. *Skalden som samlade mynt och medaljer*. Svenska Numismatiska Föreningen. Smärre Skrifter 10. Stockholm 2004. Ett flertal författare behandlar olika sidor av Snoilskys verksamhet.

Kenneth Jonsson

ISSN 1652-2303

© Numismatiska forskningsgruppen och förf. Foto förf. om inget annat anges.